

האוניברסיטה העברית בירושלים

סילבוס

פרקים בתולדות המילונאות העברית - 25549

תאריך עדכון אחרון 17-05-2015

נקודות זכות באוניברסיטה העברית: 2

תואר: בוגר

היחידה האקדמית שאחראית על הקורס: הלשון העברית ולשונות היהודים

השנה הראשונה בתואר בה ניתן ללמוד את הקורס: 2

סמסטר: סמסטר ב'

שפת ההוראה: עברית

קמפוס: הר הצופים

מורה אחראי על הקורס (רכז): אהרן ממן

דוא"ל של המורה האחראי על הקורס: aharon.maman@mail.huji.ac.il

שעות קבלה של רכז הקורס: ה' 14:00-15:00

מורי הקורס:

תאור כללי של הקורס:

תיאור מלא של לשון כולל דקדוק ואוצר מילים. אחד מכלי התיאור של אוצר המילים הוא המילון. בקורס יידונו מושגי יסוד במילונאות ובכללם: "מילה" וערך מילוני, מילונים סינכרוניים ודיאכרוניים, חד-לשוניים ורב-לשוניים, הקורפוס הלשוני של המילון, מבנה המילון, מבנה הערך, ההגדרה, לשון ההגדרה, האפראט הבלשני: אטימולוגיה, דקדוק, שימוש ומקורות, ערך התמונות במילון ומעמדן, סמנטיקה ולקסיקוגרפיה, חשיבות המילון לתיעוד ההיסטורי של הלשון; יושם דגש על נקודות ציון בתולדות המילונאות העברית למן ראשיתה ועד זמננו ועל סוגיות מעין: היחס בין פירושים וגלוסרים למילונים, מבני מילונים אנגרמטיים, תורות דקדוקיות ומלאכת המילונאות, מילונים דקדוקיים ומילונים סמנטיים, בעיות במילונים דו-לשוניים שתורגמו לחד-לשוניים, מילונים מודרניים, על המילון ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית ועוד. הדיונים ילוו בקריאת דוגמות מן המקורות.

מטרות הקורס:

ללמוד פרק חשוב בבלשנות בכלל ובתולדותיה
ללמוד פרק בתולדות המילונאות העברית ובזיקותיה המסועפות למקורות העבריים מחד גיסא ולמילונאות הערבית מאידך גיסא לחשוף את מבני העומק של מילונים לבחון את תלותם והשתלשלותם זה מזה
ללמוד על שיטת כתיבת מילונים למן סוף המאה העשירית ועד ימינו.

תוצרי למידה

בסיומו של קורס זה, סטודנטים יהיו מסוגלים:

- הכרת התחום ובעיותיו
- היכרות עם הספרות הראשונית והמשנית של הלקסיקוגרפיה העברית
- הכרת התשתיות לחקר אוצר המילים העברי

דרישות נוכחות (%) :

80

שיטת ההוראה בקורס: הרצאה, שיחה, דיון, הרצאות תלמידים, מצגות

רשימת נושאים / תכנית הלימודים בקורס:

הגדרות אקראיות ולקסיקוגרפיה שיטתית
תורת השורש ומלאכת המילונאות
מילונים דקדוקיים

הקורפוס הלשוני-ספרותי של המילון
ערכים לדוגמה: אב"ח, אברך, גד/ה, הדר, טף/טטף, כרש/כרסם; כי
מילונים ללשון חז"ל, לארמית התרגומים והתלמודים

סדר הערכים
הגלוסר
עריכה בסדר אל"ף-בי"ת
מילונים סמנטיים
ההגדרה, טיבה ולשונה
האפראט הבלשני
תורת המילונאות המודרנית
המילון הסינכרוני והמילון הדיאכרוני
עקיבות במילונים
תולדות המילונות העברית הערוכה
חשיבות המילון לתיעוד ההיסטורי של אוצר המילים

חומר חובה לקריאה:

- ש' מורג, "ראשית המילונאות העברית והערבית", מולד, סדרה חדשה, ג (תשל"ל-תשל"א), עמ' 582-575
- משה גושן-גוטשטיין, מבוא למילונאות של העברית החדשה, ירושלים ותל-אביב תשכ"ט, עמ' 1-28, 29-46, 135-138 (עד גב-רחב)
- גולדנברג אסתר, "עיונים באגרון לרב סעדיה גאון", לשוננו לז (תשל"ג), עמ' 117-136
- מנחם בנית, "חקר הגלוסארים המקראיים של יהודי צרפת בימי הביניים, שיטה ורישום", דברי האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים 2 (תשכ"ט), עמ' 149-135
- אהרן ממון, אוצרות לשון - כתבי היד וקטעי הגניזה בחכמת הלשון מאוסף בית המדרש לרבנים בניו יורק, ירושלים (תשס"ו), פרקים ו-ח של המבוא ("הגלוסר")
- ראובן מירקין, על מילון עברי שימושי בכלל ועל "מילון ההווה" בפרט, לשוננו לעם מו (תשנ"ה), עמ' 143-165
- Finngier Hiorth, Arrangement of Meaning in Lexicography, *Lingua*, 4, 1954-5, pp. 413-424
- יהושע בלאו, מילונים לעברית בלשונות אחרות, לשוננו לעם מ-מא 'קובץ לשנת הלשון' (תשמ"ט תש"ן), עמ' 186-191
- Anna Wierzbicka, *Lexicography and Conceptual Analysis*, Ann Arbor 1985, pp. 1-58
- י' בלאו, "מילונים מקראיים", אנציקלופדיה מקראית
- David Téné, "Linguistic Literature, Hebrew," *Encyclopedia Judaica*, vol. 16, cols. 1352-1390.
- מילונים על הערכים 1390-1399 רק James Barr, *ibid.*, cols.
- אהרן ממון, "שרידי מילון 'כתאב אלחאוי' לרב הא"י גאון מאוספי אדלר וטיילור-שכטר", תרביץ סט (תש"ס), עמ' 341-421, רק המבוא
- Steiner, Richard C. "Saadia vs. Rashi; on the shift from meaning-maximalism to meaning-minimalism in medieval biblical lexicology", *JQR* 88, 3-4 (1998), pp. 213-258
- זאב בן-חיים, "לעניין הכרונולוגיה של הערך במילון ההיסטורי", דברי הקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות, ה, תדפיס מיוחד, ירושלים 1973, עמ' 3-11
- זאב בן חיים, "ממילון של בן-יהודה ועד היום", זכרונות האקדמיה ללשון העברית כ, תשל"ג, 118-123
- אליעזר (לואיס) גלינרט, "לשיטות המילונאות במילון אבן-שושן - נורמטיביות ודסקריפטיביות", מחקרים בלשון ב-ג, ירושלים התשמ"ז, עמ' 399-409

עמינדב דיקמן, "מילון זה עניין לאומי", הארץ, 28.4.2004, "ספרים", עמ' 13-14

חומר לקריאה נוספת:

- א' דותן, ניצנים ראשונים בחכמת המילים, ירושלים תשס"ה
יצחק אבינרי, היכל רש"י, ירושלים תשמ"ה
נחמיה אלוני (מהדיר), כתאב אלסבעין לפט'ה אלמפרדה, ספר היוכל לגולדציהר, ב, ירושלים 1958
דן בקר (מהדיר), הרסאלה של יהודה בן קוריש, תל-אביב תשמ"ד
A. Sáenz-Badillos (ed.), *Menahem ben Saruq, Mahberet*, Granada 1986
A. Neubauer (ed.), *The Book of Hebrew Roots by Abu 'l-Walid Marwan Ibn Janah*,
Oxford 1875 &eq; *Kitab al-Usul*) &eq; חברו הדקדוק ממחברת השני החלק הוא השרשים ספר;
בלשון ערב ר' יונה בן ג'נאח העתיקו אל לשון הקדש ר' יהודה בן תבון' הוציאו לאור בנימין זאב באכער,
Berlin 1896
ר' דוד קמחי, ספר השרשים *Hebraeum sive Liber Radicum, Kimchi Davidis Rabbi*
Bibliorum Lexicon, ed. JoHR Biesenthal et F Lebrecht, Berolini 1847.
ציון עוקשי, מילון הנגיד על פי שירתו (דיסרטציה), ירושלים תשנ"ט
ש' אברמסון, שלשה ספרים של רב יהודה בן בלעם, ירושלים תשל"ו
מילוני האקדמיה ללשון העברית
מאגר המונחים של האקדמיה il.ac.huji.academy-hebrew.www
רס"ג, שבעים מילים יחידאיות
י"נ אפשטיין (מהדיר), ספר הגאונים לסדר טהרות
אוצר המלים לרבין-רדאי, עמ' 163
רחל לנדאו, מילים וצירופיהן, רמת-גן תשמ"א
ישראל יבין, "הכנת חומר למילון לפי כתבי יד ובעיותיה", דברי הקונגרס העולמי השישי למדעי היהדות,
ה, ירושלים 1973, עמ' 13-19
מקרא דרדקי, ההקדמה והערכים אב-אג"ר
דוד טנא, "האם תוכנו של השורש העברי ערוך", לשוננו כב תשכ"ח, עמ' 173-207
Aharon Maman, "The Lexical Element in David ben Abraham Alfasi's Dictionary
Definitions", *Proceedings of the Third World Conference of Judeo-Arabic Society*,
Cambridge 1990
דוד אטינגר, שפתנו במראות - מלון הסתכלותי בצוירים עם תרגום לאנגלית, תל אביב תש"י
ברוך שראל ורימונה גרסון, מילון חזותי עברי-אנגלי (סטמצקי-כרטא), ירושלים 1992 [Claude-Jean]
Corbeil et Ariane Archambault, *Visual Dictionary*,]
Malkiel Yakov, "Etymology and Historical Grammar", *Philology*, 8, 1954-5, pp,
187-208
מילון בן-יהודה, המבוא הגדול
ההקדמה למילון גזניוס: *die Schriften die ueber Handwoerterbuch Deutsches-Hebraeisch*
Alten Testaments, 1810 (ראשונה מהדורה); *Wilhelm Gesenius Hebraeisch-und*
Aramaeisches Handwoerterbuch ueber das Alte Testament, 2005 (18 מהדורה)
יעקב שויקה, רב-מילים (מבוא)
L. Kopf, *Studies in Arabic and Hebrew Lexicography*, Jerusalem 1976
אהרן ממן, "המילים 'האובדות' והמילים 'העובדות'", לשוננו לעם מח (התשנ"ז), עמ' 147-157
יעקב כנעני, אוצר הלשון העברית לתקופותיה השונות, ירושלים ת"א תש"ך-תשמ"ט
י"א גרינברג, לעזי רש"י בתנ"ך, ירושלים (לצ"ש)
אליהו בחור, תשבי, איזנה 1541 (או מהדורה מאוחרת יותר)

ראובן מירקין, המילונות העברית במאה הי"ט, לשוננו לעם מ-מא 'קובץ לשנת הלשון' (תשמ"ט-תש"ן),
עמ' 178-185
אורה שורצולד, ייצוגם הלקסיקלי של פעלים עלולים, בלשנות עברית חפשית 12, תשל"ז, עמ' 25-36

הערכת הקורס - הרכב הציון הסופי :

מבחן מסכם בכתב/בחינה בעל פה 0 %
הרצאה 15 %
השתתפות 15 %
הגשת עבודה 30 %
הגשת תרגילים 15 %
הגשת דו"חות 0 %
פרויקט מחקר 0 %
בחנים 25 %
אחר 0 %

מידע נוסף / הערות:

הבחנים יהיו על פרקים מקריאת חובה שלא יידונו בקורס.
חלק מהרצאות הסטודנטים יהיה אף הוא על ביבליוגרפיה.
בכלל נושאי העבודות תהיה אפשרות להתנסות בכתיבת ערכים למילון על יסוד המאגרים למילון
ההיסטורי של האקדמיה ללשון העברית